

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження Віри Ориси Володимирівни «Годоніміка Львова: генеза і розвиток в маґдебурзький період» поданого на здобуття наукового ступені доктора філософії за спеціальністю 032 – «Історія та археологія»

Наукове дослідження Ориси Віри присвячене рідкісній, як на реалії української історичної науки темі – історії назв вулиць одного міста. Цим місто не випадково став Львів, що має найбільший за обсягом міський архів, який сягає своїми першими систематичними джерелами аж у другу половину XIV ст. Серед міст на території України лише Львів має такий багатий джерельний матеріал, що дозволяє провести подібного виду дослідження.

Здобувачка обрала предметом свого дослідження традиційні назви вулиць Львова у XIV–XVIII ст. з огляду на відносну сталість міського простора та багату джерельну базу, а предметом – формування та зміни годонімів у довгому часовому відтинку. Формально робота обмежується чіткими хронологічними межами, де за нижню хронологічну межу взято 1382 р., що пов'язано з першими записами найстарішої зі збережених міських книг Львова, натомість верхню межу становить 1768 р. – дата останнього збору шосових податків. Такі хронологічні межі, з огляду на наявну джерельну базу є цілком виправданими з огляду на те, що від 1772 р. м. Львів змінює свою державну приналежність і поступово починають формуватися нові правила оподаткування міської нерухомості, а зі стрімким збільшенням міста у наступний історичний період, кількість вулиць та строкатість їхніх назв збільшується в рази.

У Вступі дослідниця окреслила свої завдання, серед яких збір назв вулиць і опис їхнього розташування із достатистичних джерел, що є цілком виправданим з огляду на тему і джерельну базу. Наступними завданнями є дослідження поняття «вулиця» в ранньомодерному суспільстві, яке на мою думку варто були би розшири і на пізньосередньовічне, з огляду на хронологію роботи. З цим завданням поєднується й аналіз етимології і тривалості вживання назв вулиць зі з'ясуванням етапів формування назв, що робить рецензоване дослідження інтердисциплінарним. Ще одним завданням, що можна об'єднати з попередніми двома є спроба визначення типів і архетипів назв вулиць Львова. Два завдання, що мають на меті порівняти назви вулиць Львова та Кракова, а також з обраними назвами міст на німецькому праві з використанням історичних атласів, дозволяють побачити типовість та унікальність львівських годонімів у зазначений період.

Дисертаційне дослідження Ориси Володимирівни складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (191 позиція), додатків (с. 199–423). Окрасою і винятковим явищем у історичних кваліфікаційних роботах є наявність веб-сторінки з реконструкцією усіх виявлених у джерелах годонімів пізньосередньовічного та ранньомодерного Львова (<https://map.humaniora.ucu.edu.ua/>).

У першому розділі «Методологія, історіографія та джерела дослідження» авторка вичерпно, на мою думку, пояснює власний вибір теоретико-методологічних інструментів дослідження для найповнішого розкриття інформаційного потенціалу опрацьованих джерел (с. 21–29). Характеристика джерел (с. 29–42) та літератури (с. 42–47), з огляду на локальність теми, є достатньою.

Другий розділ «Внутрішньоміські назви: простір та структура записів» (с. 48–64) є певним продовженням опису методологічних прийомів дослідження і складається з п'яти коротких параграфів. У них авторка обґрунтовує етимологію здавалося простого для сучасного мешканця слова «вулиця» (с. 48–51), що пов'язані

зі зміною просторового сприйняття людьми пізнього середньовіччя та ранньомодерного часу (с. 51–53). Наступні два параграфи демонструють групи назв вулиць (с. 53–55) та перехід назв вулиць з латинської на польську мову у ранньомодерний період (с. 56–59). Останній параграф цього розділу пояснює способи запису назв в додатках (с. 59–63). На мою думку, його варто було би подати перед додатками, як пояснення того, що у них зібрано та систематизовано.

Третій розділ дослідження «Просторова і годонімічна динаміка» (с. 64–154) є найбільшим, і відповідно до задуму дослідниці основним у роботі. Він має на меті показати усі опрацьовані нею джерела задля виконання поставлених у роботі дослідницьких завдань. Розділ складається з двох параграфів, де один з них поділено на три частини. У першому параграфі розділу «Назви вулиць середмістя» (с. 65–99) проаналізовано формування, функціонування та змінність назв вулиць пізньосередньовічного та ранньомодерного Львова. Авторка, на багатому джерельному матеріалі показує усю складність роботи дослідника з подібним матеріалом. Послідовно описуючи та систематизуючи усі виявлені нею назви годонімів, вона показує це як безперервний процес функціонування назв у середмісті Львова. Друга частина цього розділу описує назви вулиць на двох львівських передмістях – Краківському та Галицькому. Окремим і цікавим прикладом допитливості авторки є спроба розв'язати одну з годонімічних загадок Львова – етимологію назви «Песячий ринок». Інколи дослідник мусить визнати помилковість усіх попередніх спроб дати пояснення тій чи тій назві, а згодом і самому прийняти неможливість чіткого та логічного її визнання. Гарним прикладом науковості та вичерпності у цьому розділі є опис функціонування та трансформації таких назв львівських годонімів як вул. Татарська → Краківська та Зарванська → Сербська.

Останній, четвертий розділ «Порівняння назв в містах на німецькому праві» (с. 155–179) має на меті показати функціонування подібних назв у Кракові, столичному місті та у обраних авторкою містах. До вибірки потрапили наступні міста: Вроцлав, Торунь, Ельблонг, Холм, Короново, Зембіце та Бохня. Під свій вибір авторка підвела певну типологію, але передусім йшлося про доступність матеріалу для порівняння. Для усіх зазначених міст є опрацьовані історичні атласи, що значно спрощує подібну роботу. Такий компаративний підхід є виправданим, адже дозволяє показати типовість і певною мірою обмеженість варіантів, що використовувалися для назв вулиць у пізньосередньовічних та ранньомодерних містах.

Завершує дослідження висновки (с. 179–182) у яких лаконічно подається відповідь на поставлені у Вступі завдання. Окремо варто зупинитися на розлогіх додатках. Особливо це стосується Додатку 1 (с. 199–420), де у формі таблиці представлені усі зібрані авторкою згадки про годоніми Львова та львівських передмість. Колосальний обсяг топонімічного матеріалу дозволяє побачити не тільки джерельну базу дослідження, а й розвиток назв вулиць середмістя Львова разом з Краківським та Галицьким передмістями.

Попри цілком позитивне враження від роботи Орісі Віри, дослідження не позбавлене певних недоліків. Насамперед впадає в очі відсутність джерел з поза міського середовища Львова. Усі зазначені неопубліковані джерела, походять з ф. 52 «Магістрат міста Львова» та ф. 742 «Колекція планів і карт». Попри залучення чималої кількості опублікованих джерел, поза увагою авторки залишилися матеріали Головного архіву давніх Актів у Варшаві, зокрема матеріали інвентарів Львівського староства (AGAD, ASK, dz. XLVI, sygn. 27; ASK, dz. LVI, sygn. 146). Ці документи, попри меншу інформативність, теж містять згадки про годоніми Львова та околиць, і походять з іншої традиції опису простору, але мають таку ж мету – опис збору податків, такі як і використані авторкою шосові книги.

Складність роботи з такою темою вимагає доброї філологічної підготовки. Авторка майстерно користуються цим у роботі. Її знання актової латини є дуже добрими. Не вимагаючи від дослідниці знання усіх мов, що можуть стати у нагоді у дослідженні львівських годонімів, варто зазначити, що авторка уникнула постановки бодай на теоретичному рівні функціонування простих просторових одиниць на кшталт «площа», «вулиця», «шлях» такими мовами як руська, вірмено-кипчацька чи іврит. Навіть постановка цього питання, додала би чимало для подальших наукових пошуків. Адже не має сумніву в тому, що ці мову функціонували у місті, і їх носії використовували власні означення для львівських годонімів.

Історіографія проблеми, яка є у дослідженні Ориси Віри є невеликою. І на це є цілком логічне пояснення. Але видається, що вектор історіографічних пошуків авторки був лише одностороннім. Навіть побіжного погляду на роботи львівського історика Миколи Крикуна, дозволило би авторці зробити гарне порівняння не з далекими Вроцлавом, Єльблонгом чи Гданськом, а з набагато ближчим і доступним для опрацювання Кам'янцем. Робота Миколи Крикуна «Люстрація Кам'янця-Подільського 1734 р. (До питання про житловий фонд українського міста у XVIII ст.)» (Український археографічний щорічник. Вип. II, Київ, 1993. с. 193–262), дозволило би побачити чимало тотожного у годонімах обох столичних воєводських центрів у XVIII ст. Адже у Кам'янці існували вулиці Татарська та Зарванська, що детально розглянуті у дисертації. Видається, що звернення до інших міст Руського та Подільського воєводств, з яких не бракує подібних джерел, дозволило би побачити те, що Львів, можливо слугував певною просторовою моделлю для більшості міст, адже як найбільше місто руських земель Корони, був незаперечним авторитетом і головним фінансовим та торговим центром.

У роботі також зустрічаються стилістичні огріхи та одруківки. Текст дослідження перенасичений науковою інформацією, і непідготовленому читачеві, навіть з історичною освітою, є доволі складним для сприйняття.

Разом з тим, усі висловлені зауваження та міркування жодним чином не зменшують наукову вартість роботи Ориси Володимирівни, а лише можуть бути використані нею для подальших досліджень та оформлення цієї праці у монографію.

Загалом, робота Віри Ориси Володимирівни «Годоніміка Львова: генеза і розвиток в мадебурзький період» виконана на високому науковому рівні, є самостійним завершеним науковим дослідженням, що відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 р. № 759) та «Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор Орися Вікторівна Віра, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія.

Офіційний опонент:

Віталій Михайловський,
доктор історичних наук,
професор кафедри історії України
Київського університету
імені Бориса Грінченка

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554

ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
В. Михайловського
(ПІБ)

наз. ВК
Н. Петренко 3